

לויבא בעני

סוגיות יסודיות בתורת רבינו
בענייני עבודת ה' במידות הלב

ישיבת הקיץ צעירי ליובאוויטש

במסגרת מפעלי הקיץ "גן ישראל - ארץ הקודש" שע"י אגודת קרית חב"ד בעיה"ק צפת ת"ז
וע"י מרכז חב"ד ליובאוויטש תל-אביב.

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים וחמש לבריאה

תוכן עניינים

3.	פתח דבר
5.	מבוא
9.	שער הסוגיות
15.	א. רוצה בטובת חברי - הגדר ההלכתי והחסידי באיסורי ההיזק
45.	ב. ואהבת לרעך כמוך - אהבת ישראל
60.	ג. בקנאו את קנאתי - קנאות וענווה
76.	ד. מאת ה' היתה זאת לו - מידת הכעס וחובת המחילה
97.	ה. דיבר טוב על ישראל - איסור לשון הרע
114.	ו. לא יאונה לצדיק כל אוון - גדר הכפרה בשוגג
129.	שער חסידות
177.	שער שיחות
231.	שער להביא לימות המשיח

פתח דבר

בשבת והודי' להשי"ת הננו מגישים בפני קהל תלמידי התמימים שי' דישיבת הקיץ 'צעירי ליובאוויטש' את ספר הלימוד 'ליבא בעי', בו מובאות שבע סוגיות העוסקות בגדרים ההלכתיים של עבודת המידות, כפי שמוארים בתורתו של נשיא דורנו כ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

ספר זה יוצא בהמשך לספרים בסוגיות הרבי שנודעו לשם ולתהילה, ויצאו על ידינו בישיבת הקיץ צעירי ליובאוויטש בשנים עברו: תורתו אמת, בחצרות בית ה', על גאולתנו, הלכה כמותו, איתני ארץ, על העבודה, פועלי דיממא, אשכילה בדרך תמים, חידושי הרבי על מסכת תמיד - וקבצי הביאורים בענייני: תפילה, שבת, סת"ם ועוד.

ספר זה הוכן בהשקעה רבה ע"י צוות ישיבת הקיץ. השתתפו בכתיבה תלמידי התמימים שיחיו: אורי נתן אשכנזי, אליהו בראון, שניאור זלמן הלפרין, לוי הרטמן, לוי יצחק הרצל, מנחם מענדל הכהן וויספיש, יהושע פריימן ושניאור זלמן הכהן רוט.

עריכה והגהה כללית ע"י הרב יוסף יצחק שיחי' שוויכה והת' מנחם מענדל שיחי' יעקובוביץ. העריכה הכללית ומבנה הספר ע"י ראש ישיבת הקיץ צעירי ליובאוויטש, הרב אליהו שי' שוויכה.

בתחילת הספר הוצב מבוא כללי, כהקדמה לסוגיות. המבוא נכתב ע"י הת' מנחם מענדל שיחי' יעקובוביץ.

יצוין שבספר זה לא נכללו הסוגיות העוסקות בעבודת הלב הקשורות בעבודת התפילה - סוגיות אלו נדפסו בספר 'על העבודה' שיצא לאור על ידנו בשנת תשפ"ג.

לצד הסוגיות בנגלה העוסקות בעבודת המידות - הובאו שני מאמרים ללימוד

בסדרי חסידות, ד"ה אני לדודי תשי"ב וד"ה ואלה המשפטים תשי"ד, שאף הם שייכים ונוגעים בנושאים אלו. למאמרים אלו נוספו סיכומים וביאורים מקיפים.

בהמשך הספר הובאו שתי שיחות ללימוד בסדרי השיחות, עם ביאורים והרחבות שנכתבו במיוחד לספר זה – שיחות מש"פ בהעלותך ושלח תשמ"ט. שיחות אלו מבארות בפנים שונים את נושא השנה בישיבת קיץ: "שלהבת העולה מאליה".

יסוד חשוב בעבודת השם היא חיזוק האמונה והתבוננות בכך ש'הנה זה משיח בא'. אי לכך אף חלק הספר העוסק בגאולה ומשיח עוסק בהרחבה באמונה ובשאר ההכנות הנדרשות מאתנו על מנת "להביא לימות המשיח". חלק זה נערך על ידי הרב דובער שיחי' אורכמן עבור הישיבת קיץ.

תודתנו נתונה לוועד הנחות בלה"ק על עזרתם הרבה.

ויה"ר שישיבת הקיץ תפעל את פעולתה ותחנך דור של תמימים חסידיים, יראי שמים, למדנים ומסורים בלב ונפש לכ"ק אדמו"ר, שישלימו את כוונתו הק', ועל ידי זה, ובפרט על ידי העיסוק בסוגיות הרבי בענייני ההלכה היום – יומיים, נזכה לחזות בזיו פניו של מלכנו "מלך ביפיו" ולשמוע מפיו "תורה חדשה" תיכף ומיד ממש!

ישיבת הקיץ צעירי ליובאוויטש

ה' מנחם אב תשפ"ה
יום ההילולא של האריז"ל החי
תל אביב, אה"ק

מבוא:

והלכת בדרכיו

"רחמנא ליבא בעי". אחד המקורות הראשונים למילים הללו, שכבר הפכו לביטוי שגור, הוא בדברי רבא במסכת סנהדרין (קו, ב):

לאחר שסיפרו באזניו על גדלותם התורנית של דואג האדומי ואחיתופל, שהקשו ארבע מאות קושיות וספיקות בסוגיא אחת, נענה רבא ואמר בתמיהה נוקבת: "רבותא למבעי בעיי?!", וכי גדולה היא להקשות קושיות, לפלפל ולדרוש בדברי תורה? ! "הקב"ה ליבא בעי, דכתיב 'וה' יראה ללבב'!"

בשונה מרוב המצוות, עבודת המידות היא עבודה פנימית השייכת לנפש האדם. היא תלויה ברגשות ובכוונת הלב המשתנים מאחד לשני, ואינה מסתכמת בעשייה בפועל; לכן, קשה יותר להכניס אותה לסד של הלכות והגדרות קבועות. "למבעי בעיי" אינו עולה בקנה אחד, לכאורה, עם "ליבא בעי".

אך מאחר וגם כלפי מידות הלב נצטוונו מצוות המפורשות בתורה, אם מצוות "ואהבת", מצוות "והלכת בדרכיו" או מצוות אחרות - גם עבודת המידות תורה שלימה היא; וככל שאר המצוות - מדובר בסוגיות הלכתיות, שראשיתן בדברי התנאים והאמוראים, והן מוגדרות והופכות להלכה פסוקה בראשונים ובאחרונים.

בקובץ שלפנינו מובאות שבע סוגיות העוסקות בגדרים ההלכתיים של מידות מסויימות, כל אחת בהקשר של מצווה או איסור מסויימים, כשכליבה של כל סוגיא מתנוסס ביאור נרחב של כ"ק אדמו"ר במהותה של אותה מצווה, ועל ידו מופיע אור חדש הן על המובנים ההלכתיים של הסוגיא, והן על אופן בירור וזיכוך המידה בה היא עוסקת.

על אף שמדובר בסוגיות שונות זו מזו, בכל הביאורים של רבינו שזור כמין

חוט השני, המייחד אותם על פני כל דעות הפוסקים המובאים בסוגיא: כשנקודת המבט על עבודת המידות הוא לאורה של תורת החסידות, הרי פנים חדשות באו לכאן, ו"למבעי בעיי" משתלב להפליא עם ה"ליבא בעי".

"להדמות בו יתעלה כפי היכולת"

בהסתכלות הפשוטה, "יצר לב האדם רע מנעוריו"; האדם בטבעו ותכונתו הינו בעל מידות רעות, אלא שהקב"ה בחר לבוראו בצלם אלקים והעניק לו דעת ותבונה, בעזרתם יוכל לשבור את המידות הרעות שלו ולזככם, עד שיהפוך לבעל מידות טובות.

גם ספרי המוסר של רבותינו הראשונים, כגון 'חובות הלבבות' ו'שערי תשובה', עוסקים בלבאר לאדם את מעלת עבודת ה' ובחיוב הגברת הצורה על החומר; התאוות והצרים הינם רעים בעצם, ועל האדם לשאוף לשלימותו על ידי שהוא מצליח להתגבר עליהם ולהשליט עליהם את 'רוח האדם העולה היא למעלה' – השכל שנתן לו הבורא.

לדעת הרמב"ם, המידות וההנהגות הטובות מוגדרות כמצוה מן התורה, "היא שצונו להדמות בו יתעלה כפי היכולת, והוא אמרו "והלכת בדרכיו" (ספר המצוות מ"ע ח).

"ה'דרכים' . . הם הפעולות הבאות ממנו ית', וה'חכמים' יקראום 'מידות' . אינו שהוא בעל מידות, אבל פועל פעולות דומות לפעולות הבאות מאתנו ממידות – רצוני לומר מתכונות נפשיות – ולא שהוא ית' בעל תכונות נפשיות" (מורה נבוכים ח"א פנ"ד).

"כך למדו בפירוש מצוה זו: מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון, מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום, מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש. ועל דרך זו קראו הנביאים לא-ל בכל אותן הכנויות: 'ארך אפים' ו'רב חסד', צדיק וישר תמים גבור וחזק וכיוצא בהן, להודיע שהן דרכים טובים וישרים וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות אליו כפי כחו . . ולפי שהשמות האלו נקרא בהן היוצר, והם הדרך הבינונית שאנו חייבין ללכת בה, נקראת דרך זו דרך ה'" (יד החזקה הל' דעות פ"א ה"ה-ז).

אך בהסתכלות שטחית, קשה להלום את הדברים: כיצד ניתן בכלל לצוות על רגשות? אם האדם בטבעו חושק בדברים נחותים ומעוניין רק בטובת עצמו, הוא

יכול לשנות את ההנהגה שלו בפועל, אך לא שייך לפעול שינוי מהותי בנפש רק בגלל ציווי חיצוני?

גם בהיבט המעשי ובהתבוננות בתוצאות, גישה זו אינה מושלמת – הן מצד האדם, והן מצד החיבור והדבקות בקב"ה:

מחד, האדם עצמו לא משתנה. גם מי שמצליח להתגבר על הטבעים הרעים ולהיות אדם שכלי ומרומם – עדיין הוא לא הפך לחלוטין את תכונות אישיותו; המציאות הטבעית שלו עדיין מושתתת על הטבע הבהמי הנחות, אלא שהוא הצליח לכפות אותו ולהיות עדין ומזוכך, עד כמה שיד שכלו מגעת.

לאידך, גם ה'התדמות' לקב"ה ע"י וההליכה ב"דרכים הטובים והישרים" שהקב"ה מכונה בהם – אינה יוצרת חיבור אמיתי לקב"ה; הקב"ה מכונה "בכל אותן הכינויים" רק כדי "להודיע שהן דרכים טובים וישרים", אך הוא עצמו נעלה ומרומם מכל הגדרה ו"לאו מכל אילין מידות איהו כלל".

אתה עצמך היה 'חנון'!

תורת החסידות גילתה עומק חדש ונפלא בענין אחדות ה': הפירוש ב"אין עוד מלבדו" הוא לא רק שאין עוד שליט מלבדו, אלא שאין עוד מציאות מלבדו יתברך, ו"לית אתר פנוי מיני" כפשוטו ממש. לאור גילוי זה – כל ההסתכלות על עבודת המידות משתנה לחלוטין:

הבריאה כולה בטלה בתכלית אל הקב"ה, וכל המציאות אינה אלא 'השתקפות' של האלקות; המידות שבטבע האדם משתלשלות ע"י צמצומים רבים מהמידות האלקיות הקדושות, ורק בירידתן לעולמינו זה, כשהנפש מלוכשת בגוף הגשמי ומחיה אותו והאדם נעשה למציאות נפרדת ובעלת ישות, הן נראות מידות רעות ומגונות.

כיצד ניתן לגלות במידות עצמן את שרשן הנעלה? כיצד ניתן לבקוע את הצמצומים, לבטל לחלוטין את הישות הגסה ולהעלות את המידות לקדושה?

כאן מניחה תורת החסידות את היסוד החשוב של עבודת ה' בדרכה: הנשמה האלקית.

ה"צלם אלקים" של היהודי אינו רק התבונה והשכל שישנם גם לגוי. החיות האמיתית של כל יהודי, זו נפש שהיא "חלק א-לוה ממעל ממש", ו"חפצה וחשקה בטבעה ליפרד ולצאת מן הגוף, ולידבק בשרשה ומקורה בה' חיי החיים

ברוך הוא; הגם שתהיה אין ואפס ותתבטל שם במציאות לגמרי, ולא ישאר ממנה מאומה ממהותה ועצמותה הראשון – אף על פי כן, זה רצונה וחפצה בטבעה” (תניא פ”ט).

על אף שמדובר על חלק הנשמה שלמעלה מהמודעות הרגילה, הדבר מלמד על מה מבוססת מציאותו האמיתית של יהודי: על ביטול. גם אם הוא אינו חש זאת, יש ביהודי יכולת להתבטל לחלוטין לאלקות, לא רק בצורה כפויה ולא רק כפי שהשכל שלו מחייב – עליו לפעול בהתאם למהותו הפנימית, בלי להתחשב בשום הגבלות.

לאור זאת, המונח ”רחמנא ליבא בעי” מקבל משמעות חדשה: הקב”ה חפץ בפנימיות הלב. הוא רוצה ומבקש לגלות את אותה ’רעותא דלבא’ שלמעלה מטעם ודעת, נקודת ההתקשרות של כל יהודי באלקות, שמצידה הוא חד ממש איתו יתברך.

על פי זה מבאר רבינו בעומק נפלא (לקו”ש ח”ד שיחה לפרשת תבא) את מהותה של מצות ”והלכת בדרכיו”:

מבואר בחסידות, ש’הליכה’ אמיתית מדרגא לדרגא היא דווקא כשעולים מעלה באין ערוך, ללא סדר והדרגה; כל זמן שהעליה מוגבלת, עדיין יש שייכות למדרגה הקודמת, ולא יצאו והלכו ממנה לחלוטין. רק בשעה שהולכים בדרכים הללו, צועדים בהם באופן של בלי גבול, רק אז אלו דרכיו של הקב”ה שאינו מוגבל.

כיצד האדם לא רק ינהג בהתאם ל”דרכים הישרים והטובים”, אלא גם ילך בהם בצורה בלתי מוגבלת, עד שבכל פעם המידות הטובות לא יישארו אצלו כמו עד עתה אלא יופנמו בנפשו באין ערוך מהפעם הקודמת? ”כך למדו בפירוש מצוה זו”:

המהות האמיתית של היהודי זו הנשמה האלקית, שאינה מוגבלת בשום דבר. היא זו שנצטוותה: אתה, עצם נפשך, הי’ חנון! לא די לקיים את המצוה כמעשה עם תוכן פרטי ומסויים, אלא יש לזכור שאלו דרכיו של מקום, של הקב”ה עצמו – ולצעוד בהן בחיות אדירה, באמונה פשוטה שלמעלה מטעם ודעת ולהחזיר בהן את עצם הנפש.

ע”י קיום המצוה באופן זה, של ’הליכה’ בדרכי השם – הקב”ה עצמו נמשך

באותן דרכים מוגבלות ומתייחד איתן, וכך "הקב"ה – עצמו, שלמעלה ממדידה והגבלה – נקרא חנוך", ויש גילוי אלקות לא מוגבל בכל פרט במצוה¹.

לטפל בשורש הבעיה

אין פירוש הדברים, שעבודת המידות בדרך החסידות היא כעין 'דרך קיצור' המחליפה את היגיעה שהיתה דרושה בדורות הקודמים; ההיפך הוא הנכון – כדי לגלות את הניצוץ האלקי שבאדם ולבטל את הישות שלו לחלוטין, נדרשת יגיעה עצומה, כפולה ומכופלת.

אך אם עד התגלות תורת החסידות עבודת המידות הורכבה בעיקר מיגיעה פרטית על כל מידה רעה בפני עצמה, על אופנים שונים של הרגל ואימונים לכל נושא ותחום – לאור גישת תורת החסידות יש לכל לראש לטפל בשורש הבעיה: בתחושת הישות של האדם, המגיעה מהגוף והנפש הבהמית המסתירים על אור ה' ואחרות, ועל טבע הרצוא שבנשמה להכלל באלקות².

רק כשמטפלים בשורש הבעיה, ניתן להפוך לחלוטין את המידות הרעות, ולפעול באדם שהטבע והמציאות שלו עצמם יהיו מבוססים על הנשמה. כך המידות הטובות אינן מוגבלות בהכרח השכל וטיב השגתו, וגם הקשר שנוצר על ידי העבודה בהן לקב"ה הוא קשר אמיתי, עם עצמותו יתברך שלמעלה מהתארים המוגבלים.

לכשנתבונן, נבחין שאכן נקודה זו שבה ומפעפעת בכל הביאורים של כ"ק אדמו"ר בסוגיות שבקובץ, והיא הציר סביבו סובבים כולם:

החל בביאור נפלא בגדרי רצון הבורא מהאדם, כיצד הוא יתנהג לחבריו ולסביבתו. מגדרים אלו נובעים גדריהם ההלכתיים של האיסורים לגרום להיזק חברו, ומתגלים כדבר עמוק ביותר: אין אלו רק איסורים המיועדים לשמור על

1. עיי"ש כיצד עפ"י מתבארת הקושי' (שנידונה ג"כ בשו"ת ר' אברהם בן הרמב"ם) מדוע נמנית מצוה זו בתרי"ג מצוות על אף שהיא מצוה כוללת ואינה מכוונת לעשי' פרטית. וראה ג"כ לקו"ש חל"ד שיחה ב' לפרשת תבא.
2. ראה גם ראשית חכמה בהקדמה: "כי שאר המחברים שקדמוני המדברים בתשובה ומעשה כתבו התוכחות כפי שכליהם הרחב, כמו החסיד בעל חובת הלבבות ורבינו יונה בשערי תשובה ודומיהם". ועד"ז בד"ה למען תזכרו במאמרי אדה"ז פרשיות ח"א ע' תרנו ואילך, בנוגע למידת האהבה, ש"אף שהקדמונים כמו החסיד בעל ח"ה"ל וכמדומה לו שנתנו עצה וחיברו ספרים על מצות האהבה. . מחמת שכיוונו לטובת כלל ישראל, מ"מ באמת אין זה דרך המתקיים כי הוא שכל אנושי ועצתם ושכלם אינו מועיל רק שישלחו האהבה בכח השכלי. . אבל עם בני ישראל יש לכל אחד ואחד אפילו קל שבקלים חלק אלקי ממעל. . במצות האהבה אין צריך לשום שכל ועצה כי מבשרי אחזה אלוה...". עיי"ש גם בנוגע לתאוות ועוד.
וראה בפרטות מאמר על ספרי המוסר המיוסדים על שכל אנושי, ב'היכל הבעש"ט' גיליון כה.

ישובו של עולם' וניהולו התקין; גם כשבפועל לא נגרם על ידו שום נזק, על האדם לא להתנהל רק בהתאם לטובתו ולמציאות שלו, לרצות באמת בטובת זולתו.

כהוספה לזה יש סוגיא נוספת בטעמי איסור מזיק לפי תורת רבינו.

בהמשך לכך סוגיא נוספת בביאור בגדרה של מצוות אהבת ישראל, שלשיטת רבינו גם ע"פ נגלה היא חלה בנוגע לכל יהודי באשר הוא, ואינה עומדת בסתירה לחיוב השנאה לרשעים – בהתאם לביאור אדה"צ בתניא שאהבת ישראל אמיתית שאינה תלוי' בדבר, היא רק מצד שורש נפשות ישראל בה' אחד;

גם הביאור בגדרן של קנאות, תוכחה וענווה אמיתיות שהן לשם שמים וללא פניות אישיות – מיוסד כמובן על הביטול המוחלט לאלקות, ביטול כזה שאינו סותר לשימוש בתוקף, כיון שהביטול הוא הוא המציאות האמיתית של היהודי;

האיסור להיות שרוי בכעס, נובע גם הוא מיכולתו של יהודי להכיר באחדות ה' האמיתית, ש"אין רע יורד מלמעלה" ו"מאת ה' היתה זאת לו", ולכן הוא גם מסוגל שהמחילה שלו תהי' מוחלטת ותעקור את החטא מעיקרו, ועד שהוא "גומל לחייבים טובות";

חומרת איסור לשון הרע מקבלת אצל רבינו היבטים שונים מהמקובל, החל מכך שהפירוד בין בני"ש שנגרם על ידו סותר ח"ו לבחירת הקב"ה בבני ישראל, ועד פעולתיו הממשיות של הדיבור, הנובעות כולן מהיותו כח נפשי של היהודי שמשתלשל מאלקות, ולכן ביכולתו להביא לידי גילוי את הרע שביהודי עליו מדובר, את הרע שבמדבר – ומרובה מידה טובה: דיבורים טובים של יהודי הם פעולה אלקית שיכולה לשנות את המציאות.

זו גם ההבנה העמוקה בחובת הכפרה על חטא בשוגג: דווקא החטא בשגגה מורה על הקשר הפנימי של הנפש הבהמית לרע, שהרי טבע נשמתו של היהודי הוא הביטול לאלקות, ואילו הוא הי' מצליח לגלות את הנשמה ושממנה תהי' חיותו באופן גלוי, אפילו בשוגג לא הי' שייך שהוא יחטא.

גם המאמרים שבחוברת זו, ד"ה אני לדודי תשי"ב וד"ה ואלה המשפטים תשי"ד, שייכים ונוגעים בנושאים אלו, ומבארים דרגות ואופנים שונים בעבודת האדם בבירור וזיכוך הגוף ונפש הבהמית, הנפעלים דווקא ע"י ה'חלק א-לוה ממעל ממש' שבקרבו.

נחתום את הדברים בהבהרה חשובה, שהיתה רגילה על לשונו של רבינו בעשרות משיחותיו ואגרותיו הק', דווקא בשיחות לביטוי "רחמנא ליבא בעי":

גילויה של תורת החסידות והדגשתה על חשיבות הכוונה, העבודה עם פנימיות הלב והעסק בגילוי הנשמה – אינן באות ח"ו במקום או בסתירה לדברי המשנה הקובעת ש'המעשה הוא העיקר', אלא אדרבה: הן באות להפוך את המעשה בפועל ל'חי' ואמיתי, ולגרום שהאדם יוסיף עוד ועוד במעשה בפועל דווקא.

בהקשר דומה, רבינו מתאר באירוניה (לקו"ש ח"ז ע' 17 – הובא לקמן בפנים בסוגיית הכעס) את היהודי הטוען: מדוע עלי לפייס את זה שפגעתי בו מצד הצער שלו – הרי עליו נגזר מן השמים, והחיוב שלי הוא רק כלפי הקב"ה מצד רוע בחירתי! ... "מובן", קובע רבינו, "שטענה זו אין מקורה בנפש האלקית, אלא בנפש הבהמית, שהתעטפה באיצטלא של משי ("זיידענע זופיצעס"). חוסר רצונו לפייס את חבריו וזה שהדבר אינו נוגע לליבו, אינם נובעים מהתורה אלא מישות...". ומבאר את הענין בארוכה.

הנה כי כן: לא מספיק "למבעי בעיי", ללמוד על עבודת המידות בכלל, ולהעמיק בה ולעמוד על אמיתת לאור תורת החסידות בפרט – שומה עלינו להפנים את הדברים, ולנסות לגרום שלפחות מעט מהם יחדרו ללכבות שלנו, "רחמנא ליבא בעי", ו"ליבא פליג לכל שייפין" עד שיגיעו הדברים למעשה בפועל.

ויהי רצון שע"י עצם העיסוק בענינים אלו, נזכה כבר להגיע ל"אותו הזמן" בו "לא יהיה שם לא רעב, ולא מלחמה, ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהיה מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד";

ובפרט לאור דברי רבינו (ראה סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 355 הע' 107), שהייעוד ד"והסירותי את לב האבן מבשרכם" כבר נעשה "ע"י מעשינו ועבודתנו במשך נשיאות כ"ק מו"ח אדמו"ר", וכעת רק נותר לזכות לקיום השלמת הייעוד "ונתתי לכם לב בשר", בגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש!